

Юридичні науки

УДК 343.985.44

Барков Сергій Євгенович

*старший судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

Барков Сергей Евгеньевич

*старший судебный эксперт сектора дактилоскопических исследований
отдела криминалистических видов исследований
Харьковский научно-исследовательский
экспертно-криминалистический центр
Министерства внутренних дел Украины*

Barkov Sergiy

*Senior Forensic Expert
Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the
Ministry of Internal Affairs of Ukraine*

Чернонос Дмитро Валерійович

*головний судовий експерт сектору дактилоскопічних досліджень
відділу криміналістичних видів досліджень
Харківський науково-дослідний експертно-криміналістичний центр
Міністерства внутрішніх справ України*

Чернонос Дмитрий Валерьевич

*главный судебный эксперт сектора дактилоскопических исследований
отдела криминалистических видов исследований
Харьковский научно-исследовательский
экспертно-криминалистический центр
Министерства внутренних дел Украины*

Chernonos Dmitro

Chief Forensic Expert

Kharkiv Scientific Research Forensic Center of the

Ministry of Internal Affairs of Ukraine

**ОСОБЛИВОСТІ ПРОВЕДЕННЯ ОГЛЯДУ МІСЦЯ ПОДІЇ ПРИ
РОЗСЛІДУВАННІ НАВМИСНИХ ВБИВСТВ, ЗАМАСКОВАНИХ ПІД
НЕЩАСНИЙ ВИПАДОК АБО САМОГУБСТВО
ОСОБЕННОСТИ ПРОВЕДЕНИЯ ОСМОТРА МЕСТА
ПРОИСШЕСТВИЯ ПРИ РАССЛЕДОВАНИИ УМЫШЛЕННЫХ
УБИЙСТВ, ЗАМАСКИРОВАННЫХ ПОД НЕСЧАСТНЫЙ СЛУЧАЙ
ИЛИ САМОУБИЙСТВО
FEATURES OF THE INSPECTION OF THE SITE AT THE
INVESTIGATION OF INTENTIONAL MURDER DISGUISED UNDER
ACCIDENT OR SUICIDE**

Анотація. В статті розглянуто особливості при проведенні огляду місця події при інсценуванні вбивств та маскуванні вбивств під самогубство. Розглянуто способи приховування злочинів, які цілі переслідуються, приблизний перелік дій злочинця, який маскує вбивство самогубством, а саме як злочинець веде себе з представниками правоохоронних органів. Також висвітлено ознаки інсценування вбивства, дії слідчого та перелік питань, які йому необхідно вирішувати першочергово.

Ключові слова: вбивство, самогубство, інсценування, огляд місця події.

Аннотация. В статье рассмотрены особенности при проведении осмотра места происшествия при инсценировке убийств и маскировке убийств под самоубийство. Рассмотрены способы сокрытия

преступлений, какие цели преследуются, примерный перечень действий преступника, который маскирует убийство самоубийством, а именно как преступник ведет себя с представителями правоохранительных органов. Также освещены признаки инсценировки убийства, действия следователя и перечень вопросов, которые ему необходимо решать в первую очередь.

Ключевые слова: *убийство, самоубийство, инсценировка, осмотр места происшествия.*

Summary. *The article considers the peculiarities of the inspection of the scene during the staging of murders and masking of murders as suicide. The ways of concealing crimes, the goals of which are pursued, the approximate list of actions of a criminal who masks murder by suicide, namely, how a criminal behaves with law enforcement officials are considered. It also highlights the signs of the staging of the murder, the actions of the investigator and the list of issues that he needs to address first.*

Key words: *murder, suicide, staging, inspection of the scene.*

Постановка проблеми. Одним з найважливіших умов успішної боротьби зі злочинністю безсумнівно є підвищення ефективності попереднього слідства з тим, щоб воно забезпечувало своєчасне розкриття і якісне розслідування скоєних злочинів.

Незважаючи на вжиті заходи, спрямовані на значне посилення боротьби зі злочинністю, в практиці все ще трапляються випадки, коли особливо небезпечні злочини, зокрема вбивства, залишаються нерозкритими, а вбивці - безкарними, що викликає почуття законного обурення з боку широкого загалу. У зв'язку з цим необхідно всіляко підвищувати рівень слідчого майстерності, навчитися розпізнавати складні способи маскуванню злочину, що застосовуються вбивцями.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. За методикою розслідування вбивств в криміналістичній літературі існує ряд спеціальних робіт і статей. Значну увагу цій темі приділяється і в підручниках криміналістики. Однак у всіх цих роботах переважно висвітлюється питання розслідування лише однієї категорії справ про вбивства - справ, порушуваних у зв'язку з виявленням трупа потерпілого з явними ознаками насильницької смерті, де немає ніякого сумніву в тому, що смерть викликана саме вбивством. Що ж стосується методики розслідування вбивств, замаскованих інсценуваннями, коли злочинці, прагнучи уникнути відповідальності, приховують не факт смерті певної особи, а лише конкретну причину смерті і в цих цілях створюють помилкову видимість загибелі потерпілого від самогубства, нещасного випадку, від хвороби або в результаті вбивства, скоєного іншими особами, то вона ще недостатньо розроблена. Хоча в слідчій практиці такі злочини трапляються не часто, розкрити їх досить складно.

Метою даної статті є розгляд особливостей при проведенні огляду місця події за фактами умисних вбивств, замаскованих під нещасний випадок або самогубство.

Виклад основного матеріалу. Умисні вбивства можуть відбуватися при раптово виниклому умислі і заздалегідь обдуманим умислом. І в тому, і в іншому випадку, але частіше в останньому, причетна особа може вживати дії з приховування злочину.

Способи приховування злочинів переслідують різні цілі, а саме:

- приховати саму подію злочину;
- приховати його злочинний характер;
- приховати участь і зацікавленість в ньому злочинця.

Так, вбивця, ретельно сховав труп потерпілого і пояснює його зникнення від'їздом, прагне приховати сам факт смерті потерпілого. Вбивця, який застосовує під час скоєння злочину рукавички, засипає місце

події тютюном і т.п., намагається приховати лише свою участь у вбивстві. Особа, інсценує вбивство за помилковими мотивами, намагається приховати свою зацікавленість, свої справжні мотиви і цілі скоєння даного злочину. Злочинець, скоївши вбивство шляхом нанесення ударів тупим предметом потерпілому, скидає труп з висоти на землю і, інсценуючи самогубство, намагається приховати злочинний характер події. Можна виділити приховування злочину шляхом маскуванню, знищення, фальсифікації інформації і її носіїв [1].

При виявленні трупа найчастіше немає ніяких сумнівів в тому, що смерть викликана саме вбивством: характер, локалізація, а іноді і кількість ушкоджень, місце розташування трупа, навколишнє оточення - все це разом узятє зазвичай дає уявлення про те, що сталося.

У той же час зустрічається чимало випадків, коли встановити, чим викликана смерть потерпілого - вбивством, самогубством або нещасним випадком, виявляється складним завданням. Зокрема, слідчому доводиться стикатися з неясними випадками смерті при виявленні трупа в водоймах, при встановленні смерті від падіння з висоти, від дії високої температури, від вогнепального поранення. У всіх цих ситуаціях смерть могла з'явитися наслідком власної необережності загиблого, самогубства, а так само і вбивства.

Слідчій практиці відомо чимало вбивств, при здійсненні яких злочинці, прагнучи уникнути відповідальності, вважають за можливе і достатнім приховати не факт смерті певної особи, а лише конкретну причину смерті. З цією метою вони створюють помилкову видимість загибелі потерпілого від самогубства, нещасного випадку, від хвороби або в результаті вбивства, скоєного іншими особами.

Згідно цим цілям вбивця до прибуття слідчого на місце події знищує або маскує одні сліди, в той же час створюючи інші, видаляє ті чи інші

предмети, переміщує труп, часом на значну відстань, або змінює його позу, посмертно завдає додаткові тілесні ушкодження.

Таким шляхом злочинець досягає того, що створена ним на місці злочину обстановка приходить у відповідність з картиною нібито події, що відбулася, яке він описує в своїх свідченнях.

У літературі є кілька визначень інсценування злочину. Так, її визначають як "сукупність дій, спрямованих на приховування винності певної особи у вчиненні даного злочину шляхом створення помилкової видимості іншої події" [2].

О.Я. Баев і А.С. Одінокіх під нею розуміють "умисне створення злочинцем доказів, які в своїй сукупності утворюють обстановку, характерну для певного, бажаної злочинцем події" [3].

В.О. Образцов зазначає, що інсценування - одна з різновидів протидії правоохоронним органам і являє собою створення видимості події шляхом цілеспрямованого внесення в обстановку реальної події змін, спрямованих на дезорієнтацію слідчого [4].

Визначення за В.О. Образцовим, є найбільш точним і повним.

Спосіб вбивства злочинець обирає вже з таким розрахунком, щоб застосування його створювало видимість смерті від іншої причини: а) самогубства, б) нещасного випадку, в) вбивства, скоєного іншою особою (особами), г) ненасильницьку смерть і д) при безперечній їх причетності до вбивства - вчинення його в стані необхідної оборони або з необережності.

Інсценування як спосіб приховування вбивства використовується злочинцем в тому випадку, коли він знає чи припускає, що йому доведеться пояснювати, чому і як загинула вбита ним людина. Давати ж такі пояснення доводиться тільки вбивцям, більш-менш близько пов'язаним з потерпілим. Це, як правило, члени однієї сім'ї, сусіди по квартирі, квартирна хазяйка і мешканці, коханці і т.д.

Однак далеко не завжди злочинець, який убив близьку йому людину, підтверджує своє пояснення його смерті інсценуванням. У більшості випадків він приховує сам факт смерті потерпілого, знищує або ретельно приховує сам труп.

Даючи свої пояснення про обставини смерті потерпілого, злочинець стоїть перед вибором: або він повинен стверджувати, що був відсутній в момент настання смерті, або відповідати, чому він не запобіг наступу смерті, якщо в цей час перебував разом з потерпілим. Вибір злочинцем того чи іншого різновиду виправдувальною версії не випадковий і визначається, по-перше, місцем скоєння вбивства, по-друге, характером зв'язку вбивці з потерпілим, і, нарешті, родом і видом інсценуємої смерті. При скоєнні вбивства за місцем проживання потерпілого, або в іншому місці, що не співпадає з місцем проживання злочинця, винні майже завжди заперечують, що потерпілий помер при їх присутності та посилаються на алібі. У тих же випадках, коли вбивство відбувається там, де спільно проживають і злочинець і потерпілий, то винні висувають або версію своєї відсутності, або він перебував в іншій кімнаті, спав, не міг передбачити "нещастя" з незалежних від нього причин. При інсценування вбивства "іншими особами" злочинець в більшості випадків стверджує, що напад відбувався в його відсутність, і, повернувшись додому, він виявив потерпілого вже мертвим, або "вбивці" напали одночасно на нього і потерпілого, але йому (злочинцю) "дивом" вдалося врятуватися. При таких же інсценуваннях, як "смерть через хворобу", злочинець, як правило, не заперечує своєї присутності під час настання смерті потерпілого, а при версії про вбивство "з необережності" або викликаному "необхідною обороною", природно завжди стверджує, що вбивство сталося при ньому.

Винний, який висунув версію про смерть потерпілого в його присутності, зазвичай стверджує, що крім них двох при цьому нікого не було. Пояснення злочинця носять інший характер лише у випадках, коли

йому вдається домовитись з іншими членами сім'ї, сусідами чи іншими особами, підтвердити висунуту ним версію, давши відповідні неправдиві свідчення.

Ініціатива опинитися наодинці з потерпілим майже завжди належить злочинцю, тому він або відсилає куди-небудь інших осіб під вигаданим надуманим приводом, або приходить туди, де потерпілий, свідомо для нього, знаходиться один, або веде потерпілого в яке-небудь відокремлене місце і т. п. Викладаючи ж свою версію про те, що трапилося, вбивця представляє справу так, ніби наодинці з потерпілим він опинився випадково.

Вирішивши інсценувати той чи інший вид смерті потерпілого, злочинець після вбивства вживає всіх необхідних заходів, щоб створити обстановку, що підтверджує намічену їм версію, і знищити сліди вбивства. У зв'язку з цим він не відразу заявляє про "те, що трапилося", тому що витрачає необхідне для нього час для інсценування, а іноді і для того, щоб умовити своїх близьких підтвердити його свідчення.

Винний, який висунув версію про смерть потерпілого в його відсутність, частіше за все не заперечує, що останній раз бачився з потерпілим в день його смерті, перебуваючи з ним наодинці. І хоча таке визнання для злочинця небезпечно, однак, він розуміє, що заперечувати дану обставину, як правило, немає сенсу, оскільки слідство легко може викрити його в брехні. У той же час злочинець обов'язково стверджує, що він кудись ішов, залишивши потерпілого одного. Дане твердження необхідно вбивці з двох причин: по-перше, щоб пояснити, чому смерть потерпілого не могла бути їм запобігти, а по-друге, щоб створити собі алібі, оскільки згідно з його версією саме в цей час і сталася смерть потерпілого.

У більшості випадків відразу ж після скоєння вбивства і виконання задуманого інсценування злочинець дійсно куди-небудь іде, намагаючись

при цьому, щоб або його бачили знайомі, або його перебування в певному місці було зафіксовано. В окремих же випадках злочинець фактично взагалі нікуди не йде після вбивства, обмежуючись помилковими твердженнями про свою відсутність аж до виявлення трупа потерпілого.

Ознаки інсценування та методи його виявлення.

У тих випадках, коли в стадії порушення кримінальної справи немає повної ясності, - чи дійсно скоєно вбивство або смерть загиблого викликана іншою причиною, наприклад, самогубством, - слідчий стикається з необхідністю перевірити, чи відбулося в даному випадку:

- самогубство, схоже (по обстановці) на вбивство;
- вбивство, випадково нагадує деякими своїми ознаками картину самогубства;
- вбивство, замасковане інсценуванням.

Таким чином, слідчий, перш за все, повинен вирішити найважливіше для даної категорії справ питання: від чого і за яких обставин настала смерть потерпілого, що сталося? Питання це для справ аналізованої категорії набуває першочергового, а часто і вирішального значення. Від його рішення залежить весь подальший хід розслідування. В першу чергу необхідно встановити причину смерті і визначити, чи є вона насильницькою. Відповідь на ці питання слідчий отримує нерідко вже при проведенні первинних слідчих дій: огляду трупа і місця його виявлення, судово-медичної експертизи трупа і допиту виявлених на місці події свідків. Однак в більшості випадків на початковому етапі слідства ще не зрозуміле питання про рід, а іноді і про причини смерті загиблого. Якщо не брати до уваги справ з інсценуванням вбивства, скоєного нібито третіми особами, і з версіями про необережний характер вбивства або про вчинення його в стані необхідної оборони (коли факт вбивства очевидний і ніким не заперчується), у всіх інших випадках факт вбивства лише

передбачається. Саме це припущення і викликає необхідність в порушенні кримінальної справи.

Звідси випливає, що в усіх справах аналізованої категорії з самого початку розслідування треба висувати версію про вбивство незалежно від того, чи є дані про вбивство, замаскованим інсценуванням будь-якої нейтральної причиною смерті, або ознаки інсценування відсутні і в наявності просто сумнівний випадок смерті, можливо викликаний вбивством [5]. Поряд з версією про вбивство, слідчий, виходячи з даних судово-медичного дослідження трупа і інших обставин, обов'язково повинен включити в план для ретельної перевірки і інші версії смерті загиблого. Обов'язковій перевірці підлягають також версії, висунуті будь-ким з членів сім'ї, близьких і знайомих загиблого.

Варто зупинитись на понятті негативних обставин. Під негативними обставинами розуміються такі фактичні дані і сліди, які не відповідають, суперечать фактичним даним, звичайним і необхідним при певній події (або поясненнями певних осіб про нібито подію). Основна властивість негативних обставин полягає в тому, що вони заперечують дане пояснення, дану версію, тобто один і той же факт виявляється негативною обставиною, мали однакову версію, разом з тим може підтверджувати іншу.

Серед таких негативних обставин найчастіше вказують на інсценування:

- зміни в обстановці місця злочину;
- ознаки боротьби, зокрема сліди самооборони на тілі потерпілого;
- ознаки переміщення трупа з місця, де настала смерть;
- невідповідність положення трупних плям положенню трупа;
- характер пошкоджень на трупі, що не впливає зі способу та обставин позбавлення життя, описаних у версії близьких загиблого;

- невідповідність зазначеного в цій версії часу смерті загиблого станом трупних явищ, виявлених при огляді.

Розслідуючи справи про вбивства, замасковані інсценуванням, слідчий вже в процесі проведення первинних слідчих дій застосовує спеціальні методи, найбільш ефективні для встановлення, чи мало місце вбивство або смерть загиблого була викликана будь-якої іншою причиною.

Сутність цих методів полягає в наступному:

1. Зіставлення картини смерті загиблого, даних в поясненнях близьких, з об'єктивними обставинами, що встановлюються початковими слідчими діями, зокрема, оглядом трупа на місці його виявлення і судово-медичною експертизою.

2. Зіставлення кожного з виявлених об'єктивних обставин зі звичайною обстановкою при смерті від причини, зазначеної в поясненнях близьких потерпілого або впливають з обстановки на місці події.

3. Виявлення причин, зокрема, негативних, що вказують або на те, що в обстановку внесені умисні зміни, тобто проведена інсценізація або просто спростовують версію, висунуту близькими загиблого, і вказують на її завідомо неправдивий характер.

4. Виявлення причин, прямо або опосередковано вказують на те, що смерть загиблого викликана вбивством, зокрема, навмисне досконалим будь-ким з осіб, які висунули версію про нейтральну причину смерті.

Перераховані прийоми застосовуються при проведенні первинних слідчих дій взаємопов'язане і одночасно. Це забезпечує цілеспрямованість всієї діяльності слідчого, починаючи вже з початкових дій, спрямованих на встановлення дійсної причини і обставин смерті загиблого.

Висновки. Таким чином, існує цілий ряд відпрацьованих та ефективних методів розслідування вбивств, які маскуються інсценуванням, які, як слідчому, який розслідує справу про вбивство так і оперативним працівникам, які здійснюють супроводження конкретної справи, необхідно

застосовувати при розслідуванні та відпрацьовувати версії, які висуваються учасниками розслідування. З іншого боку, при розслідуванні справ даної категорії, важливе значення має взаємодія слідчих та оперативних підрозділів.

Література

1. Белкин Р.С. Криминалистика: проблемы, тенденции, перспективы. От теории – к практике. М., 1988. С.218-220; Белкин Р.С. Курс криминалистики. М., 1997. Т.3. С. 366.
2. Руководство по расследованию убийств. М., 1977. С. 246.
3. Расследование отдельных видов преступлений / Под ред. О.Я. Баева. Воронеж, 1986. С. 43.
4. Криминалистика / Под ред. В.А. Образцова. М., 1999. С. 594.
5. О понятии следственных версий, основаниях их выдвижения, классификации см.: Васильев А.Н. Следственная тактика. М., 1976; Ларин А.М. От следственной версии – к истине. М., 1976; Пещак Ян. Следственные версии. М., 1976; Арцишевский Л.Я. Выдвижение и проверка следственных версий. М., 1978 и в других источниках.

References:

1. Belkin R.S. Kriminalistika: problemy, tendentsii, perspektivy. Ot teorii – k praktike. M., 1988. S. 218-220; Belkin R.S. Kurs kriminalistiki. M., 1997. T.3. S. 366.
2. Rukovodstvo po rassledovaniyu ubiystv. M., 1977. S.246.
3. Rassledovaniye ot del'nykh vidov prestupleniy / Pod red. O.YA. Bayeva. Voronezh, 1986. S.43.
4. Kriminalistika / Pod red. V.A. Obratsova. M., 1999. S. 594.
5. O ponyatii sledstvennykh versiy, osnovaniyakh ikh vydvizheniya, klassifikatsii sm.: Vasil'yev A.N. Sledstvennaya taktika. M., 1976; Larin

A.M. Ot sledstvennoy versii – k istine. M., 1976; Peshchak Yan. Sledstvennyye versii. M., 1976; Artsishevskiy L.YA. Vydvizheniye i proverka sledstvennykh versiy. M., 1978 i v drugikh istochnikakh.